

PRILOG ŽIVOTOPISU TROGIRSKOG BISKUPA MICHELANGELA FAROLFIJA (1713.–1715.)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Predmet istraživanja životni je put i djelovanje trogirskog biskupa Michelangela Farolfija (Kreta, 1648. – Trogir, 1715.). U uvodu se ukazuje na dosadašnja saznanja historiografije te potom donose najvažnije sastavnice iz Farolfijeva biskupskog djelovanja u Trogiru (1713.-1715.). Poglavitno se ukazuje na Farolfijevo nastojanje glede obogaćivanja riznice trogirске katedrale (darivanje relikvija ranokršćanskih mučenika). Podrobno se predstavlja Farolfijeva oporuka, napisana u Trogiru samo nekoliko dana prije njegove smrti (9. ožujka 1715.). U prilogu rada objavljuje se cjelovit prijepis Farolfijeve oporuke, čiji je izvornik pohranjen u Državnom arhivu u Zadru (Arhiv Trogira).

Tijekom prošlih stoljeća čast biskupa diljem dalmatinskih crkvenih sjedišta obnašali su brojni istaknuti pojedinci, nerijetko zapaženi sudionici onodobne crkvene, političke i kulturne povijesti. Naslove (nad)biskupa najčešće su obnašale ugledne duhovne osobe podrijetlom iz matičnih (dalmatinskih) područja, ali i pojedinci s talijanskog prostora. Među potonjima prednjače crkveni dostojanstvenici podrijetlom s područja Mletačke Republike, i oni iz samih Mletaka i oni sa šireg područja mletačkih stečevina. Svi su oni, kao punopravni građani jedinstvene državne tvorevine pod stijegom svetoga Marka, stjecali priliku za obnašanje važnih crkvenih službi diljem istočnojadranske obale.

Predmet istraživanja u ovom radu jest Michelangelo Farolfi (Farolfo, Farolfus, Farulfi), rođen na grčkome otoku Kreti¹, trogirski biskup od 1713. do 1715. godine. Na osnovi dosadašnjih saznanja iz literature, ali i dosad neobjavljene arhivske građe, u ovom ću prilogu pokušati predstaviti životni put i djelovanje Michelangela Farolfija, biskupa koji je

¹ Tijekom prošlosti Kreta se cijeli niz stoljeća nalazila u sastavu mletačkih prekojadranskih stečevina. Od IV. križarske vojne i mletačkog zauzimanja Krete (1204.) do Kandijskog rata i turskog osvajanja (1669.) trajalo je u neprekinutom kontinuitetu četiri i pol stoljeća sastavnicama bogato prožimanje i razmjena utjecaja grada na lagunama i grčkog otoka Krete. Podrobnije o kretska-mletačkim povijesnim i kulturnim vezama usporedi zbornik radova *Venezia e Creta: Atti del Convegno internazionale di studi, Iraklion-Chaniá, 30 settembre – 5 ottobre 1997* (a cura di GHERARDO ORTALLI), Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia, 1998.

najvišu čast u trogirskoj biskupiji obnašao kratko vrijeme, ali koji je nekim svojim prinosima obogatio trogirsku i dalmatinsku crkvenu i kulturnu baštinu.

Sažete kronološke podatke o Farolfijevu djelovanju na mjestu trogirskog biskupa bilježe opća djela Remigija Ritzlera i Pirmina Sefrina (*Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, sv. V. /1667 – 1730/, Patavii, 1952., 384) te Josipa Butorca i Antuna Ivandije (*Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., 348), kao i edicije *Znameniti i zaslužni Hrvati 925 – 1925.* (Zagreb, 1925., CXXVI) i *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (Zagreb, 1975., 200). Kratki, ali temeljnim informacijama sadržajni podaci o Farolfijevu biskupskom djelovanju zabilježeni su u davno nastalom, ali i danas vrlo uporabljivom djelu Danijela Farlatija *Illyricum sacrum* (sv. IV, Venetiis, 1769., 442 – 443), pregledu povijesti i kronologiji trogirskih biskupa iz pera Frane Coce² te u uvijek korisnoj i uporabljivoj ediciji *Hrvatski biografski leksikon* /dalje: HBL/ (sv. IV, Zagreb, 1998., 142, tekst: Slavko Kovačić).

Najviše podataka o biskupskom djelovanju kretskog franjevca i trogirskog biskupa zabilježeno je u djelima koja obrađuju kulturnu odnosno sakralnu baštinu grada Trogira i trogirске biskupije. U navedenim se prilogima redovito spominju i obrađuju Farolfijeve darovnice riznici trogirске stolnice za koju je iz Rima donio relikvije nekih kršćanskih mučenika i svetaca.³ Isto tako, predmet zapažanja i istraživanja proučavatelja trogirске umjetničke baštine (ponajviše slikarske) jest i portret biskupa Farolfija, pohranjen (zajedno s portretima ostalih odličnika trogirске stolnice) u riznici trogirске katedrale.⁴

Životni put i djelovanje Michelangela Farolfija u razdoblju prije stupanja na čast trogirskog biskupa zastupljen je u historiografiji vrlo sažeto i s tek nekoliko najosnovnijih podataka. Michelangelo Farolfi rođen je na grčkom otoku Kreti, tadašnjoj mletačkoj stečevini, 10. siječnja 1648. Stupio je u Franjevački red opservantskog ogranka te 1665. godine položio redovničke zavjete. Za svećenika je zaređen 1671. godine. Bio je profesor teologije, a nosio je i zvučne naslove »apostolskog propovjednika« i savjetnika papinskih visokih upravnih tijela u Rimu: Kongregacije Indeksa, Kongregacije za obrede, Kongregacije za redovnike i Kongregacije za papinske vizitacije. Trogirskim biskupom imenovan je 28. travnja 1713., naslijedivši na biskupskoj časti Petra Pavla Calorea (trogirski biskup 1708. – 1713. te potom krčki biskup do smrti 1717. godine). Prema podacima u spomenutom Farlatijevu djelu, biskup Farolfi je i nakon dolaska u Trogir nastavio živjeti skromnim i samozatajnim redovničkim životom. Farlati navodi kako je Farolfi sa sobom u biskupsku palaču doveo dvojicu redovničke subraće te je jedan od njih bio svećenik i osobni biskupov ispovijednik, dok je drugi bio njegov liječnik i kuhar.⁵ Farolfi je, navodi se u istom djelu, bio glasovit po svojoj učenosti i mudrosti, cijenjen i štovan od ostalih

² F. COCE, *Trogirska biskupija i kronologija biskupa*, List biskupije splitsko-makarske, god. LXI, br. 8 – 9 – 10, Split, 1939., 96.

³ V. CEGA DE CELIO, *La chiesa di Traù*, Spalato, 1865., 21 – 22, 46; C. FISKOVIĆ, *Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća*, Split, 1940., 54, 56, 64; J. PERA, *Povijest Kaštel Štafilića*, Kaštela, 1997, 183.

⁴ I. DELALLE – M. SLADE ŠILOVIĆ – S. GEIĆ, *Trogir i okolica*, Zagreb, 1986., 56; KULTURNO BLAGO TROGIRA (skupina autora), Trogir, 1990., 64; R. TOMIĆ, *Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća*, Zagreb – Split 1997., 61 – 62, 153, 349 – 350.

⁵ D. FARLATI, *nav. dj.*, 442 – 443.

dalmatinskih (nad)biskupa, koji su mu se nerijetko obraćali za savjet i pomoć. Trogirsku katedralu biskup je zatekao u lošem materijalnom i ruševnom građevnom stanju te je tijekom svoga kratkoga dvogodišnjeg djelovanja nastojao oko njezine obnove i uređenja. Brinuo se i za zaštitu crkvenih dobara i katedralne riznice te je u više navrata oskvrniteljima i pljačkašima crkvene imovine oštro prijetio crkvenim izopćenjem.

U literaturi je biskupsko djelovanje Michelangela Farolfija najviše zabilježeno u vezi s njegovim darovnicama riznici trogirске stolnice. Oporučnim je odredbama, o čemu će biti i riječi prilikom raščlambe Farolfijeve oporuke, trogirski biskup svojoj stolnici darovao relikvije donesene iz Rima. Riječ je o tijelu ranokršćanske rimske mučenice sv. Viktorije,⁶ pohranjenom u mramornoj urni na čijim se metalnim vratima nalazi natpis *CORPUS S(AN)CTAE VICTORIAE MARTYRIS*.⁷ Relikvija sv. Viktorije posebno se opisuje u vizitaciji koju je na području trogirске biskupije 1756. godine (s dodacima iz 1759.) obavio tadašnji trogirski biskup Didak Manola (1755.-1766.) (*Prima Visitatio Generalis Civitatis, et Dioecesis Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Didaci Manola Episcopi Traguriensis De Anno 1756*). Cjelovit prijepis vizitacije objavio je Cvito Fisković u studiji iz 1940. godine, a ovdje izdajamo (u hrvatskom prijevodu) odlomak koji se odnosi na Farolfijevu darovnicu relikvije sv. Viktorije: »Vidio je mramornu urnu na oltaru Presvetog Navještanja u kojoj počiva tijelo sv. Viktorije mučenice. Vidio je da je to tijelo poklonio katedralnoj crkvi njegov prethodnik fra Mihael Anđeo Farolfi u vrijeme njegove smrti 1715. godine. To je tijelo zatvoreno i zapečaćeno u drvenoj škrinjici pokrivenoj valovitim pokrovom, zajedno sa staklenom posudicom krvi spomenute Kristove mučenice koja se nalazi unutra. To tijelo je tako zatvoreno i zapečaćeno poslije smrti istoga biskupa ostalo u ormaru relikvija od spomenute 1715. do godine 1736., kada je u vrijeme svete vizitacije relikvija biskup Caccia⁸ odredio da je vrijeme da se od drugih katakombi odvoji to tijelo i izloži javnom čašćenju vjernika. Vidio je da kako je ovaj biskup odredio, tako se pobrinuo da se izvrši; iz tog razloga, kada je izrađeno mramorno svetohranište, pobrinuo se da se načini spomenuta urna i u nju je uz veliku svečanost bilo položeno i zatvoreno 7. svibnja 1741. godine spomenuto tijelo sv. Viktorije, zajedno sa posudicom krvi (koja je prilikom otvaranja škrinjice pronađena razbijena, a krv pak zgrušana).«⁹

Druga važna relikvija koju je trogirskoj biskupskoj riznici darovao biskup Farolfi jest drvo svetog Križa, pohranjeno u srebrenom ostenzoriju. Vizitator iz 1756. godine tu je dragocjenost trogirске riznice opisao kratkom napomenom: *Lignum Sanctissimae Crucis Domini Nostri Jesu Christi in argenteo ostensorio*.¹⁰

⁶ U popisu kršćanskih mučenica zabilježene su dvije svete po imenu Viktorija. Prva je rimska mučenica (249.), čiji se dan slavi 23. prosinca, dok je druga mučenica u Kartagi (304.), a njezin je spomendan 11. veljače. Vjerojatno je Farolfi trogirskoj katedrali darovao tijelo prvospomenute mučenice.

⁷ O Farolfijevoj darovnici tijela sv. Viktorije trogirskoj stolnici usporedi: D. FARLATI, *nav. dj.*, 442; F. COCE, *nav. dj.*, 96; *HBL*, sv. IV, 142. U navedenoj knjižici o trogirskoj katedrali V. CEGA DE CELIO pogrešno navodi da je darovatelj tijela sv. Viktorije bio biskup Petar Pavao Calore (str. 21 – 22). Točan podatak o ovoj Farolfijevoj darovnici isti autor donosi na strani 46.

⁸ Trogirski biskup Josip Caccia (1731. – 1738.).

⁹ C. FISKOVIĆ, *nav. dj.*, 54.

¹⁰ C. FISKOVIĆ, *nav. dj.*, 14. U istom radu (na str. 56) C. Fisković donosi prijepis latinskog natpisa koji se nalazi na bazi relikvijara drva Križa.

Osim navedenih relikvija, kojima je historiografija poklanjala najviše pozornosti, Farolfi je svojoj dodijeljenoj biskupiji darovao i relikvije sv. Vitalisa, sv. Valerije (dio ruke), sv. Agrikole, kao i neke druge relikvije o kojima pobliži podaci nisu poznati.¹¹ Istraživač povijesti Kaštel Štafilića Jakov Pera spominje kako se u starom inventaru tamošnje župne crkve navodi relikvijar sv. Honesta, koji je darovao biskup Farolfi. Pera napominje kako relikvijara sv. Honesta, ali niti drugih predmeta popisanih u inventaru danas više nema budući da su uporabljeni za pribavljanje novčanih sredstava prilikom gradnje crkve i (kasnije) zvonika, kao i za podmirivanje redovitih potreba crkve u vremenima gospodarskih kriza.¹²

Biskup Farolfi djelovao je i na obogaćivanju sakralne baštine crkava u župama trogirske biskupije. Tako se u župnoj crkvi sv. Jakova u naselju Marina, u južnoj kapeli na mramornom oltaru, nalazi slika s prikazom sv. Jakova (rad nepoznatog slikara, ulje na platnu). Svetac je predstavljen u karakterističnoj ikonografskoj maniri (hodočasnički štap, školjka). U lijevom donjem kutu na polegnutom stupu vidljiv je grb biskupa Farolfija, što upućuje na vjerojatnu mogućnost da je trogirski biskup bio i naručitelj te slike.¹³

Portret biskupa Michelangela Farolfija sačuvan je u riznici trogirske katedrale.¹⁴ Rad je nepoznatog majstora (ulje na platnu). Na tamnoj pozadini dopojasni je (realistično izveden) portret biskupa Farolfija s pektoralom na grudima. S obje strane portreta proteže se natpis:

PATER MICHAEL / ANGELVS FAROLFO
DE CANDIA SAGRI (!) / PALATII APOSTOLICI
CONCIONATOR / OLIM ORDINARIVS(,) S(ACRAE) CONGREGATIONIS / SACROR(UM) RITVVM
CONSVLTOR, DEI ET / AP(OSTO)LICAE SEDIS GRA(TIA)
EP(I)S(COPUS) TRAGVRIEN(SIS) / EX ORDINE FR(ATRUM) MINORUM
OBSER(VANTIAE) INVITE / ASSVMP(T)VS A.D. MDCCXIII
OBIIT VERO / MDCCXV¹⁵

Trogirski biskup Michelangelo Farolfi umro je 14. ožujka 1715., samo dvije godine nakon preuzimanja upravljanja trogirskom biskupijom. Sahranjen je, kao i brojni njegovi prethodnici i nastavljači, u kapeli sv. Ivana Trogirskog u katedralnoj crkvi. Pogrebne svečanosti vodio je i nadgrobni govor održao njegov slavni suvremenik, nekadašnji trogirski (1699. – 1708.) i tadašnji splitski nadbiskup (1708. – 1719.) Stjepan Cupilli.¹⁶

Oporuka trogirskog biskupa Michelangela Farolfija pohranjena je u Državnom arhivu u Zadru u fondu stare trogirske općine (Arhiv Trogira, kutija 61, sv. LVI.2. /1712. – 1750./, str. 172 – 176). Oporuka je napisana u biskupskoj palači u Trogiru 9. ožujka 1715. Prili-

¹¹ D. FARLATI, *nav. dj.*, 442 – 443; V. CEGA DE CELIO, *nav. dj.*, 21 – 22; *HBL*, sv. IV, 142.

¹² J. PERA, *nav. dj.*, 183.

¹³ R. TOMIĆ, *nav. dj.*, 153, 349 – 350.

¹⁴ Farolfijev portret spominje se u više djela. Usporedi: I. DELALLE – M. SLADE ŠILOVIĆ – S. GEIĆ, *nav. dj.*, 56; *Kulturno blago Trogira*, 64; *HBL*, sv. IV, 142.

¹⁵ R. TOMIĆ, *nav. dj.*, 61-62.

¹⁶ D. FARLATI, *nav. dj.*, 442; *HBL*, sv. IV, 142.

kom sastavljanja oporuke bili su prisutni komunalni sudac-egzaminator, trogirski patricij Jeronim Celio Cega te (u svojstvu svjedoka) Trogirani Ivan Passeti i Sebastian pok. Franje Passeti (komunalni pisar).

U uvodnom dijelu oporuke sadržane su uobičajene formule kojima oporučitelj iskazuje razloge pisanja svoje posljednje želje (bolest) te preporučuje spas svoje duše svojim svecima zaštitnicima.

U skladu s običajima trogirske komune biskup Farolfi namjenjuje uobičajene manje novčane legatate (deset solida) za trogirski hospital Svetoga Duha¹⁷ te za popravak gradskih zidina. U nastavku oporuke biskup napominje kako je dužan svojoj sestri Heleni poveću svotu u iznosu od 1200 srebrenih dukata te određuje da se spomenuti dug u cijelosti podmiri.

Tijekom uključenosti u Franjevački red opservantskog ogranka Farolfi je, kako se potom navodi, kupio razne knjige (označene biskupovim imenom) i slike. Određuje da nakon njegove smrti biskupov *padre segretario* i *compagno diletissimo*, fra Petar Franjo iz Milana, ponovno prikupi te knjige i slike te ih daruje jednom samostanu franjevacu opservantskog ogranka, prema volji i prosudbi samoga biskupova tajnika i povjerenika. Svojoj sestri Heleni nalaže da u svemu što je potrebno bude od pomoći tomu fra Petru Franji iz Milana te mu, u skladu s biskupovim željama i u znak zahvalnosti za učinjena dobra, u svemu iziđe velikodušno ususret. Spomenutom fra Petru Franji ostavlja, prema njegovu slobodnom izboru, spise koje je pisao oporučitelj, kao i slobodu njihove primjene i uporabe. Preostale rukopise biskup Farolfi daruje svomu nećaku Dominiku.

U nastavku oporuke detaljno se govori o Farolfijevim legatima upućenim crkvenim ustanovama u Trogiru i istarskom Novigradu. Kao što je prethodno navedeno, trogirskoj stolnoj crkvi Farolfi poklanja relikviju drvo svetog Križa, koja sadrži križić od gorskog kristala (s potvrdom autentičnosti), tijelo sv. Viktorije (s potvrdom autentičnosti) te relikviju sv. Valerije. Dio relikvija koje pripadaju sv. Valeriji (dio zubala – *dentatura*), pohranjen u maloj srebrenoj urni s potvrdom autentičnosti, a koje je Farolfi (vjerojatno kao i prethodno spomenute relikvije) dobio u Rimu, oporučitelj daruje crkvi sv. Stjepana u istarskom Novigradu,¹⁸ spominjući pritom kako njegova obitelj ima patronat nad tom cr-

¹⁷ Hospital Svetog Duha utemeljila je istoimena trogirski bratovština sa sjedištem u crkvi Svetog Duha. Hospital se u vrelima prvi put spominje 1357. godine. Godine 1428. gradsko je vijeće Trogira odlučilo da svaki oporučitelj mora za potrebu tog hospitala izdvojiti deset solida. Stoga su i prihodi i računi Bratovštine Svetog Duha stavljeni pod izravan nadzor kneza i općinske kurije. Vidi odredbu (*De administratione hospitalis sancti Spiritus et legato solidorum X*) iz knjige reformacija trogirskog statuta (*Statut grada Trogira*, preveli i uredili M. Berket, A. Cvitanić i V. Gligo, Split, 1988., 226–227). Usporedi: L. GLEISINGER, *Organizacija zdravstvene službe u srednjovjekovnom Trogiru*, Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru, Trogir, 27. listopada – 1. studenoga 1971., Zagreb, 1973., 37.

¹⁸ Crkva sv. Stjepana u istarskom Novigradu nalazila se u samom središtu grada (na gradskom trgu). Godine 1687. u svom izvješću Svetoj Stolici crkvu spominje novigradski biskup Nicola Gabrieli (1684.-1717.) te navodi da se nalazi u ruševnom stanju (I. GRAH, »Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici /1588-1808/«, I. dio, *Croatica christiana periodica*, god. IX, br. 16, Zagreb, 1985., 84). Prema postojećim podacima u literaturi nije moguće utvrditi da li je relikvija sv. Valerije, oporučni dar Michelangela Farolfija, ikada dospjela na određeno mjesto. O crkvi sv. Stjepana usporedi i: P. PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell'Istria* (a cura di G. BORRI), Trieste, 1968., 421, 439; L. PARENTIN, *Cittanova d'Istria*, Trieste 1974., 267–269; D. ALBERI, *Istria: storia, arte, cultura*, Trieste, 1997., 1080-1081.

kvom. Biskup, nadalje, napominje kako se u njegovu posjedu nalaze i druge relikvije (ne opisuje ih detaljnije) te ih ostavlja, ako se s time kasnije složi i sestra Helena, spomenutoj crkvi sv. Stjepana u Novigradu ili nekim drugim crkvama (prema njezinoj želji). Fra Petru Franji iz Milana također pripada pravo da neke od tih relikvija uzme za sebe prema vlastitom izboru. Novigradskom kanoniku Andriji Pauletiću daruje zlatni križić s relikvijama.

Trogirskom liječniku (*medico fisico*) Antunu Zulattiju¹⁹ daruje jedan Agnus Dei pape Inocenta XI, jednu knjigu, sliku te jedan prijenosni pisaći stol odnosno pisaći pribor, namijenjen za putovanja.

Samostanu franjevacu opservanata na Čiovu²⁰ poklanja dio svojega ruha (*uno dei camici nobili*), koje će za potrebu ispunjenja ovoga legata odabrati biskupova sestra Helena. Istim franjevcima mora se vratiti jedna prethodno posuđena misnica, koja se trenutačno nalazi u biskupskoj kapeli.

U nastavku iskazivanja oporučnih želja Michelangelo Farolfi odabire za svoje posljednje počivalište grobnicu svojih prethodnika biskupa u trogirskoj katedrali. Tijelo pokojnog biskupa mora se sahraniti u habitu kapucinskog redovnika. Napominje, nadalje, da se kod njega u svrhu ukrašavanja biskupske palače nalaze četiri slike (motive kojih ne navodi), vlasnik kojih je Ivan Antun Ruzzini, a koji su biskupu predani na doživotnu uporabu. Te slike dobro poznaje biskupova sestra Helena te se određuje da se odmah nakon biskupove smrti slike vrate njihovu zakonitom vlasniku odnosno njegovim nasljednicima.

Glavnom nasljednicom svih svojih dobara biskup Farolfi imenuje sestru Helenu. Njoj se ostavlja u obvezu briga za prikladno nagrađivanje biskupove posluge, poglavito Ivana Mihovila, koji mu je pomagao tijekom njegove bolesti. Helena je ujedno i jedina izvršiteljica svih oporučiteljevih odredaba, a njoj se preporučuje i briga za održavanje misa zadušnica u spomen na pokojnika. Broj misa i mjesto njihova održavanja prepušta se izboru izvršiteljice i glavne nasljednice.

Nakon potvrde sadržaja oporuke biskup je naknadno izrekao još nekoliko oporučnih odredaba. Izrijeком se spominje mletački trgovac Ivan Babini, kojemu se ostavlja jedan Agnus Dei pape Inocenta XI., istovjetan onome koji je upućen trogirskom liječniku Zulattiju. Trogirskom kanoniku i primiceru Franji Baseliju, vikaru trogirske biskupije, dariva knjige s. Marije iz Agrede²¹, dok druge sveske iste nabožne autorice dariva trogirskom kanoniku i osobnom pisaru Alviseu Cipiku.

¹⁹ Antun Zulatti spominje se kao liječnik u Trogiru (prema istraživanjima tamošnjih matičnih knjiga) od 1703. do 1722. godine. U vrelima se spominju i njegova supruga Laura te sinovi Federik i Bartolomej. Usp.: I. ŠAŠKOR, *Liječnici, kirurzi, ljekarnici i primalje starog Trogira zapisani u starim trogirskim maticama*, Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru, Trogir, 27. listopada – 1. studenoga 1971., Zagreb, 1973., 88 – 89.

²⁰ Riječ je o samostanu franjevacu opservanata sv. Marije od Drida (danas sv. Ante) na Čiovu, sagrađenom u današnjem obliku u 17. stoljeću nad pećinom koja je nekoć služila pustinjacima. Usporedi: *Kulturno blago Trogira*, Zagreb, 1990., 126.

²¹ S. Maria de Ágreda (Burgos, sjeverna Španjolska, 2. travnja 1602. – Burgos, 24. svibnja 1665.), klarisa, autorica više djela nabožnog sadržaja. Farlofi je vjerojatno posjedovao njezino djelo *Mística ciudad de Dios, historia divina y vida de la Virgen Madre de Dios*, sv. I – III, Madrid, 1670. (talijansko izdanje: Palermo, 1703.). Usporedi tekst F. TINIVELLE u: *Enciclopedia Cattolica*, sv. I, Città del Vaticano, 1949., 570-571.

Na kraju oporuke, uz dodatnu biskupovu potvrdu navedenog teksta, nalazi se i navod trogirskog bilježnika Josipa Montija, koji je tekst oporuke vlastoručno napisao. Pravnu valjanost oporuke potvrdili su prethodno spomenuti svjedoci Ivan i Sebastijan Passetti te općinski sudac egzaminator Jeronim Celio Cega.

Oporuka je otvorena 15. ožujka 1715., dan nakon što je – kako je u tekstu navedeno – biskup Farolfi preminuo. Tekst oporuke službeno je otvoren i pročitan u kneževoj palači u Trogiru u nazočnosti tadašnjega trogirskog kneza i kapetana²², gradskog bilježnika i svjedoka.

***

Kratkotrajno razdoblje djelovanja Michelangela Farolfija u Trogiru zasigurno je bilo nedovoljno za poduzimanje i provedbu opsežnijih i rezultatima učinkovitijih nastojanja. Franjevac opservant s Krete, mletački građanin i nositelj zvučnih naslova u papinskim kongregacijama, biskup Farolfi ostao je u domaćoj historiografiji ponajviše upamćen kao darovatelj relikvija trogirskoj riznici. Raščlamba Farolfijeva trogirskoga biskupskog djelovanja i oporuke, čiji prijepis objavljujemo u cijelosti, skroman je pokušaj utvrđivanja dodatnih sastavnica u biskupovu životopisu, ali i mali prilog više poznavanju povijesti Trogira i trogirske biskupije na početku 18. stoljeća.

PRILOG

OPORUKA TROGIRSKOG BISKUPA MICHELANGELA FAROLFIJA (Državni arhiv u Zadru, Arhiv Trogira, kut. 61, sv. LVI.2. /1712. – 1750./, str. 172 – 176; 9. ožujka 1715. god.).

Adi 9 marzo 1715 indictione ottava

Fatto in Traù nel Palazzo Episcopale alla presenza del spetabil signor Girolamo Celio Cega honorando giudice et esaminatore di comune. Presenti li signori Zuanne Passetti ... di questa comune, e Sebastiano Passetti del signor Francesco canceliere pretoriale di questa comune testimonii.

Dove giacendo in letto l'Illustrissimo, e Reverendissimo Monsignor Michiel Angelo Farolfi Vescovo di questa Città, aggravato di malattia di corpo, sano però di mente, sensi, loquella, et intelletto quale volendo disporre delle cose sue, acciò quando piacesse a Sua Divina Maestà fargli far passaggio all'altra vita, non restino disordinate, fece però chiamar me canceliere, il sudetto spetabil signor giudice, et esaminatore, e testimonii soprascritti, pregandomi a scrivere, e stipulare il presente suo ultimo nuncupativo testamento, e sua ultima volontà, quale intende, che doppo la di lui morte sia intieramente eseguita, e che vaglia nella miglior forma che può valere, e tenere.

²² Tada je dužnost trogirskog kneza i kapetana obnašao mletački plemić Antonio Querini (1713. – 1715.).

In primis raccomando l'anima sua al Suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Maria, a santi Francesco e Dominico, et a tutti li santi e sante suoi protettori, a tutta la corte celeste, lasciando all'hospital di San Spirito soldi dieci, et altri tanti alle mura della Città giusta le leggi.

Dichiara col presente di esser debitore all'illustrissima signora Elena sua sorella di ducati mille due cento d'argento dalla stessa tolti a prò ad effetto di far mettere all'ordine esso Monsignor Illustrissimo e Reverendissimo Testatore per supplire alle spese che gli sono occorse per le provisioni di questo Vescovato prima di capitarerà questa parte; onde vuole e dichiara, et intedne che prima di tutto sia essa signora Elena rimborsata di tutto esso capitale, e spese che haveva fatto per lui signor Testatore.

Item dichiara che havendo egli Monsignor Illustrissimo Testatore in tempo si ritrovava nella religione de minori osservanti di San Francesco fatto acquisto di diversi libri, e quadreti in carta pecora, quali libri sono segnati col nome di Monsignor Illustrissimo Testatore; però vuole, ordina, et intende, che si come essi libri, e quadreti sono stati da lui portati fuori della religione, così li stessi siano alla medesima restituiti, al qual'effetto lascio tal ordine et incontenza al di lui padre segretario, fra Pier Francesco da Milano, e compagno diletteissimo, che debba essi quadreti, e libri ricever, e dar a qual convento della sua religione che al medesimo parerà purchè sia supplita l'intentione di esso Illustrissimo Testatore.

Item iure legati prega con tutto amore, et istanza la signora Elena sorella di detto Monsignor Illustrissimo Testatore, et herede, perche debba haver cura, et amore al sudetto padre segretario, e compagno di Monsignor Illustrissimo, col provederlo di tutto il bisognevole, et assisterlo in ogni occorenza, e spesa, che fosse per occoregli sino che si riduca al convento della religione al medesimo meglio parerà, e prenderà resolutione stantiare, raccomandola con tutto l'amore, e premura alla cordialità di detta signora Elena per l'effetto sempre dimostratogli.

Item iure legati lascia, che il padre segretario, e compagno sudetto fra Pier Francesco debba sciegliersi a suo piacimento le scritture, scritti tanto ligate, come sciolte di Monsignor Illustrissimo Testatore, e di quelle disporre a suo piacimento. Il rimanente poi ordina, vuole, e iure legati lascia che sia il tutto consegnato al signor Domenico Farolfo nipote diletteissimo dell'Illustrissimo Testatore per vuole conservare in casa.

Item iure legati lascia la reliquia del legno della Santissima Croce esistente tra le reliquie di sedia Illustrissima sigillata dentro una crocetta di cristallo di montagna con sua patente autentica alla chiesa cathedrale di sedia Illustrissima e Reverendissima, confidente che sarà conservata et esposta a suoi tempi, e senza abuso. E parimente alla chiesa medesima lascia il Corpo Santo di Santa Vittoria esistente nella capella di sedia Illustrissima Testatore con la sua autentica, per esser collocato dove piacerà al venerabile Capitolo. Così parimente lascia alla stessa chiesa la reliquie insigne di Santa Valeria con la sua autentica. E perche di essa Santa Valeria vi è anche un pezzo di dentatura sigillato col sigillo di Illustrissimo cardinal vicario di Roma, è chiusa in una picciola urnetta di argento con la sua autentica, questa la lascia al chiesetta di San Steffano di Citanuova in Istria, di cui è patrona la casa di detto Monsignor Illustrissimo Testatore, alla qual chiesa ancora, o altre che pareranno alla signora Elena sua sorella lascia quelle reliquie sigillate, et autentiche, le

quali essa vorrà doppo che il padre Pier Francesco haverà scielto quella che vorrà lui, et il medesimo disponera di tutte le altre reliquie, che sono nelle scatole con le loro autentiche.

Item iure legati lascia al signor canonico don Andrea Pauletich di Citta Nuova, la sua crocetta d'oro da petto pendente da un cordon di seta piena di reliquie, e ciò in segno di sua grata memoria.

Item iure legati lascia al suo diletissimo signor dottor Antonio Zulatti medico fisico di questa Città per testimonio di cordialità un Agnus Dei d'Innocenzo Undecimo inquadato di quelli due che esistono nella camera dell'audienza di questo Palazzo Episcopale; et un libro, una imagine di carta pecorina, et il scrittorietto da viaggio dell'Illustrissimo Testatore, de quali già esso Signor Testatore si è inteso col padre Pier Francesco sudetto.

Item iure legati lascia al convento de padri minori osservanti di Drit in Isola Bua uno dei camici nobili di Monsignor Illustrissimo Testatore ad arbitrio della signora Elena sua sorella, et herede; dovendo alli detti padri esser restituta la loro pianeta imprestata a sedia Illustrissima che per anco si ritrova nella sua capella episcopale.

Item ordina, vuole, et intende, che il suo cadavere sia sepolito nella sepultura de vescovi in questa cathedrale, in habito però da frate con cappuccio, e cordone.

Item dichiara ritrovarsi per adobbo di questo Palazzo Episcopale quatro quadri mobili di ragione dell'eccelesimo signor Giovanni Antonio Ruzzini imprestatili da Signor Testatore per quelli goder sua vita durante, quali quadri sono ben noti alla detta signora Elena; onde vuole, et intende che li quadri medessimi subito seguita la morte di Illustrissimo Testatore siano restituiti al detto eccelesimo Ruzzini, o suoi heredi.

Nel resto di tutti, e cadauni beni di ragione di detto Monsignor Illustrissimo Testatore, e de quali puo disporre, lascia, et in quelli instituisce suo universal herede l'illustrissima signora Elena sorella di detto Monsignor Illustrissimo Testatore, dichiarando che già tutto quello si ritrova di lui potere e di ragione della medesima perche è stato comprato e proviso col di lei denaro; sicche può dir che gli lascia tutto quello e suo; alla qual signora Elena raccomanda di usar qualche cortesia, e gratitudine verso la gente di servitù, e famiglia di Monsignor Illustrissimo et Reverendissimo Testatore per la servitù fedelmente prestatali, e particolarmente verso Giovanni Michiele, che in specialita ha sofferto qualche patimento d'avantaggio nella presente malatia con la servitù prestatali; come pure di nuovo raccomando all'amore, affetto, e carità di detta signora Elena la persona del predetto padre fra Pier Francesco.

Commissario, et esecutore di presente suo testamento instituisce la sudetta signora Elena, alla quale raccomanda di far celebrare quella maggior quantità di messe che sarà possibile, e che parerà al suo amore, e carità per l'anima di detto Monsignor Illustrissimo Testatore in questa, et in altre chiese dove alla stessa signora Elena parerà.

E questo disse essere il suo ultimo testamento e sua ultima volontà, che intende, che vaglia nella miglior via, e forma, che può valere, e tenere, qual riletto et esaminato al sudetto Monsignor Illustrissimo Testatore in ogni loco particolare fù dal medesimo in tutte le sue parti confermato, e approbato.

Et post relatione soggiunse

Item iure legati lascia al signor Zuanne Babini mercante in Venetia in Merzaria per l'amorevolezza tra di loro corsa, et in memoria della medesima un Agnus Dei d'Innocenzo Undecimo in quadrato compagno di quello lasciato come sopra al signor dottor Zulatti.

Item iure legati lascia al Reverendo Monsignor Canonico Primicerio Francesco Baselli vicario generale di sedia Illustrissima un corpo dell'opere di suor Maria de Agreda del quale egli presentamente ne tiene un tomo, et un altro corpo compagno lascia pur iure legati al signor Canonico Allvise Cippico suo cancelliere per contrasegno di amore ad ambedue.

Il che riletto parimente al sudetto Illustrissimo Testatore fù in tutto confermato, et approvato.

Addimandato se vuol lasciare alcuna lemosina per li schiavi non rispose alcuna cosa.

Et io Giuseppe Monti cancelliere civile di Traù ho scritto, e stipulato la soprascritta disposizione testamentaria cosi havendo in tutta disposto l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Testatore sopradetto dal quale in relectione fù il tutto confermato.

Et io Gierolimo Celio Cega giudice et esaminatore di comune ho esaminato il presente testamento et fui ratificato dall'Illustrissimo Testatore in tutte le sue parti.

Io Zuanne Passetti fui presente quanto di sopra.

Io Sebastiano Passetti fui presente a quanto di sopra.

Adi 15 marzo 1715

Fù aperto il presente testamento attesa la morte seguita in decorsa note dell'Illustrissimo Testatore, et fù letto, e pubblicato in Palazzo Pretoriale etc. me cancelliere alla presenza dell'Illustrissimo Signor Conte e Capitano giusta l'ordini in forma etc. molti presenti etc.

Summary

A CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF MICHELANGELO FAROLFI, THE BISHOP OF TROGIR

Michelangelo Farolfi (Crete 1648 – Trogir 1715) was a member of the Franciscan order. Moreover, he was also an »apostolic preacher« and consultant in various ecclesiastical councils. In 1713 he was appointed to the position of the bishop of Trogir. Although he preformed this duty for a rather short time, Farolfi was remembered as a bishop who tried to improve economic status of the bishopric and as a bishop who renewed the cathedral. Moreover, Farolfi bequeathed cathedral treasury with some relics from Rome (body of St. Victoria, relics of St. Valerius, St. Vitalis, St. Aricola etc.). Michelangelo Farolfi died on 14 March 1715 in Trogir and he was buried in the bishopric tomb in the chapel of St. Ivan of Trogir in the cathedral. His last will is kept in the State archives in Zadar (fond: Archives of Trogir), and it is a valuable source for the investigation of the bishop's life and the life in Trogir of that time. In the appendix of this article the author gives a complete transcript of the testament of Michelangelo Farolfi.